

ÁSSJE/SAK
20/505 - 86

MIJÁ SIEV./VÁR REF.
21/37714

DIJÁ SIEV./DERES REF.

BIEJVVE/DATO
10.12.2021

Høring av forslag til ny opplæringslov - Sametingsrådets høringsuttalelse

Kunnskapsdepartementet har sendt forslag til ny opplæringslov på høring. Høringsfristen er 20. desember 2021.

Sametingsrådet er skuffet over at samiske elevers opplæringsrettigheter ikke er blitt styrket i forslaget til ny opplæringslov. Det er alvorlig at departementet ikke har sett behovet for å sikre samiske barns rettigheter i lovutkastet, til tross for at departementet, blant annet gjennom samarbeid med Sametinget, skulle være kjent med utfordringene innenfor opplæringstilbudet i og på samisk. Også senere tids utredninger, som *NOU 2016:18 Hjertespråket* og *NOU 2019: 23 Ny opplæringslov*, har identifisert utfordringer og foreslått styrking av samiske opplæringsrettigheter i ny opplæringslov.

Med mål om å belyse behovet for styrking av samiske opplæringsrettigheter i opplæringsloven, har Sametinget behandlet gjeldende opplæringslov i 2014 i sak *20/14 Opplæringsloven og privatskoleloven – samiske elevers rettigheter*, og lovutvalgets forslag til ny opplæringslov våren 2021 i sak *04/21 Samiske rettigheter i ny opplæringslov*. Sametinget gjennomførte egen høring høsten 2020 om samiske rettigheter i ny opplæringslov. I høringen kom det tydelig frem at forventningene til ny opplæringslov er store i det samiske samfunnet, og Sametinget deler mange av høringssvarenes krav om at samiske elever faktisk må få oppfylt rettighetene de allerede har.

Disse sakene, samt erfaringer med praktiseringen av gjeldende lov, danner grunnlag for Sametingsrådets innspill til høringen.

Sametingsrådet er ikke fornøyd med den nesten totale mangelen på utvikling av samiske opplæringsrettigheter i departementets forslag til ny opplæringslov.

Enkelte forbedringer i departementets forslag til ny opplæringslov er gjort, som at regjeringen, etter Sametingets anmodning, åpner opp for at ikke-samiske elever får rett til samiskopplæring i videregående skole. Dette er en nødvendig endring, men opplæringsrettighetene for samiske elever må være like tydelig som denne rettigheten.

Sametingets myndighet

Sametingsrådet er kritisk til at lovforslaget ikke åpner for at Sametinget får utvidet sin myndighet innenfor læreplanfastsettelse, til å fastsette det samiske innholdet i samiske skoler i det samiske læreplanverket, slik vi faktisk bestemmer samisk innhold i nasjonale læreplaner. Lovforslaget § 1-3 - *Læreplanverket og utdanningstilbodet*, omhandler Sametingets myndighet. Departementet viderefører i lovforslaget at Sametinget skal gi forskrift om det samiske lærestoffet i de nasjonale læreplanene i fag og om læreplaner for opplæring i samiske språk. Sametinget skal òg gi forskrift om læreplaner i særskilte samiske fag i den videregående opplæringen. Forskriftene skal holdes innenfor de rammene som departementet har fastsett. Departementet skal gi forskrift om andre særskilte læreplaner for grunnskoleopplæringa i forvaltningsområdet for samisk språk og for andre elever som får samisk opplæring i grunnskolen og i den videregående opplæringen. Sametinget skal i samråd med departementet lage utkast til disse forskriftene.

Det er naturlig at Sametinget innehar denne fastsettelsesmyndigheten til å fastsette samisk innhold i samiske læreplaner og til å bestemme det samiske innholdet i samiske skoler. I den anledning viser vi til urfolks rett til selvbestemmelse, som gir urfolk rett til selv å bevare og utvikle sin kultur, jf. Grunnloven § 108. Sametinget mener at dette må inn i ny opplæringslov.

Opplæring i to samiske språk

Lovforslag § 3-2 Opplæring i og på samisk i grunnskolen, utvider ikke retten til opplæring i to samiske språk og gir ikke opplæring i pite-, ume- og skoltesamisk bedre vilkår. Lovforslaget gir bare samiske elever rett til opplæring i enten nordsamisk, sørsamisk eller lulesamisk.

Sametinget mener at samiske elever skal ha rett til opplæring i to samiske språk og er ikke enig i departementets begrensing av retten. Sametinget påpeker at Grunnloven og Norges folkerettslige forpliktelser pålegger myndighetene å legge forholdene til rette på ulike områder som har betydning for samisk språk, kultur og samfunnsniv, herunder for eksempel opplæring i de samiske språkene. Hverken Grunnloven eller de folkerettslige forpliktelser differensierer mellom de ulike samiske språkene i spørsmålet om hvilket av de man skal prioritere å få opplæring i. Opplæringslovens bestemmelser om opplæring i og på samisk skal bygge på disse forpliktelsene. Sametinget mener at det må komme eksplisitt til uttrykk i opplæringsloven at samiske barn har rett til opplæring i to samiske språk og mener at opplæringsloven må åpne for opplæring i alle samiske språk i Norge – også pitesamisk, umesamisk og skoltesamisk.

Opplæring i og på samisk

Sametingsrådet er kritisk til følgende bestemmelser i lovforslaget § 3-2 *Opplæring i og på samisk i grunnskolen*. Lovforslaget utvider ikke retten til opplæring i og på samisk for elever utenfor samisk distrikt, men viderefører at *dersom minst ti elever i en kommune utanfor en forvaltningsområdet for samisk språk krev opplæring i og på samisk, har dei rett til det. Retten står ved lag så lenge det er minst seks elevar att som vil ha slik opplæring*.

Sametingets krav er at retten til opplæring i og på samisk ikke i like stor grad som i dag skal begrenses av foresattes ønsker, geografi og antall elever som ønsker slik opplæring.

Sametinget har flere ganger påpekt at det ikke er rimelig å kreve at det utenfor samiske språkforvaltningsområder må være minst ti elever som velger slik opplæring før opplæring i og på samisk gis. Og hvis denne elevgruppen reduseres til mindre enn seks elever, faller retten på tilbudet vekk. Den største delen av den samiske befolkningen bor i byer, og demografiske undersøkelser viser at distriktene har stor befolkningsnedgang og folk flytter til mer sentrale strøk (kilde: NOU 2020:15 Det handler om Norge). Det innebærer at folk flytter fra forvaltningsområdene og inn til byene, som igjen betyr at disse mister retten til opplæring i og på samisk, og det må en ta hensyn til i prosessen med ny opplæringslov. Sametingets prinsipielle syn er at opplæring i og på samisk skal være en individuell rett som ikke skal begrenses av geografi og antall elever som ønsker slik opplæring. På bakgrunn av nedgangen i elevtallet i forvaltningsområdene og tilsvarende vekst i byene, foreslår Sametinget at sentrale byer i Norge skal ha et opplæringstilbud i og på samisk. Denne retten skal ikke begrenses av at det må være minimum ti elever som ønsker slik opplæring.

Lovforslaget myker heller ikke opp retten til opplæring på samisk ved at elever får opplæring på samisk i to andre fag enn samisk, slik både Sametinget og opplæringslovutvalget har foreslått. Departementet svarer med at dette må utredes nærmere før denne bestemmelsen eventuelt lovfeste.

Retten til opplæring på samiske i to andre fag enn samisk, er en utvidet rett som Sametinget og NOU 2016:18 Hjertespråket har satt fram krav om og som opplæringslovutvalget har foreslått. Dette gir samiske grunnskoleelever utenfor forvaltningsområdet en rett til opplæring på samisk i to andre fag, dersom minst tre samiske elever i kommunen krever det. Retten gjelder i tillegg til retten til opplæring i og på samisk som elever utenfor forvaltningsområdet har i dag (dersom minst ti elever i kommunen ønsker det). Lovutvalget sier at de ser flere fordeler med en slik differensiert tilnærming hvor elevene gis opplæring på samisk i noen fag i tillegg til opplæringen i samisk. Elevene vil da kunne tilhøre en ordinær klasse, men få opplæring på samisk i noen fag i en egen gruppe og dermed få praktisert samisk i flere fag.

Departementet har ikke kommet til en konklusjon i dette spørsmålet og ber om innspill fra høringsinstansene om det bør innføres en rett til opplæring på samisk i to fag for samiske grunnskoleelever utenfor samiske distrikt.

Retten til hospitering/ språkbad

Sametingsrådet er opptatt av at elevene sikres rett til opplæring etter sterke språkopplæringsmodeller, slik læreplanene i samisk språk forutsetter. Hospitering/ språkbad, kan være et nødvendig ledd i en slik opplæringsmodell. Også i Sametingets egen høring om ny opplæringslov, var det stor oppslutning om å sikre samiske elevers rett til hospitering og språkbadssamlinger som en del av samiskopplæringen. Sametingsrådet presiserer at dette må gjelde for de som mottar samisk språkopplæring utenfor samisk distrikt, enten gjennom fjernundervisning eller stedlig undervisning.

Etter sametingsrådets vurderinger sikrer ikke lovforslagets § 3-2 Opplæring i og på samisk i grunnskolen, samiske elever rett til hospitering/ språkbad i et samiskspråklig miljø som en del

av samiskopplæringen. Bestemmelsen sier at nødvendighetsaspektet må vurderes før tilbudet er til stede. Det kommer frem i lovforslaget at *dersom skolen ikkje har lærarar som kan gi opplæring i samisk, kan opplæringa givast på ein annan måte. Dersom opplæringa i samisk blir gitt som fjernundervisning etter § 14- 4, skal kommunen likevel tilby ein del av opplæringa i eit samiskspråkleg miljø når det er nødvendig for at opplæringa skal vere trygg og pedagogisk forsvarleg*. Departementet foreslår å ikke innføre retten til hospitering, og legger vekt på at lærenes og kommunens og fylkeskommunens pedagogiske og faglige skjønn bør ligge til grunn i all opplæring, også hospitering.

Regjeringen foreslår at samiske elever skal *få tilbud om opplæring i et samiskspråklig miljø, hvis fjernundervisning alene ikke gir et trykt og forsvarlig tilbud*.

Sametingsrådet mener at samiske elever må få en eksplisitt rett til opplæring i samiskspråklig miljø, uten betingelser. All opplæring betinger en trygg og pedagogisk forsvarlighet, dette gjelder selvsagt også for alternative opplæringsformer som fjernundervisning og hospitering.

Rett til å velge bort samisk fra 8.klasse

Lovforslagets § 3-2 *Opplæring i og på samisk i grunnskolen, gir ikke samisk språk i grunnskolen* et godt nok vern, ved at bestemmelsen med at elever i 8.- 10.trinn kan velge bort samisk fra 8.klasse, foreslås videreført. Sametinget støtter ikke Regjeringens forslag om å videreføre opplæringsloven § 6-2 sjette avsnitt, om elevenes avgjørelsesmyndighet. Norsk og samisk er likeverdige språk, og det er urimelig at loven skal legge opp til at elevene skal kunne velge bort samisk.

Sametingsrådet mener det er uheldig at lovverket viderefører at elever fra 8.trinn aktivt må ta stilling til om de ønsker å få opplæring i samisk. Forslaget er ikke i tråd med vårt mål om en økning i andelen fremtidige samiske språkbrukere, som i stor grad er avhengig av at elever velger opplæring i samisk språk og at de gjennom grunnopplæringen blir samiskspråklige. Sametinget er bekymret for at videreføring av dette vil kunne ha konsekvenser for rekruttering av elever som velger samisk i videregående opplæring, og rekruttering av studenter med samiskspråklig kompetanse til høyere utdanning, og senere i arbeidslivet. Vi vet at det er et stort behov for samisktalende arbeidskraft innenfor alle sektorer, og spesielt innenfor skoleverket og helsetjenesten.

Samiske læremidler

Sametingsrådet ser med bekymring på at lovforslaget ikke foreslår rett til tilgang til læremidler på samisk. Departementet mener at man bør forsøke å oppnå forbedringer av læremiddelsituasjonen gjennom andre virkemidler enn ved lovvedtak (se § 15-3 Læremiddel).

Sametinget mener at retten til samiske læremidler må lovfestes. Barn med behov for særskilte tilrettelegginger bør prioriteres i samiske læremidler og at det for disse elevene sikres forsvarlig vurdering, samiske læringsressurser og kartleggingsverktøy. Sametinget mener at lovforslaget ikke ivaretar dette godt nok.

Sametingsrådet er skuffet over at dette årelange kravet fra Sametinget, ikke foreslås rettet opp i ny opplæringslov. Dette kravet har fremkommer også i Sametingets supplerende rapport i 2017 til FNs barnekomité der Sametinget melder at vi ikke var fornøyd med dagens opplæringslovs håndtering av samiske elevers rettigheter og påpekte blant annet at undervisningsmaterieell må foreligge på alle samiske språk. FNs barnekomité gav Norge i 2018, følgende anbefaling: *Barn som tilhører en minoritetsgruppe, og urfolksbarn (art 33). Med henvisning til sin generelle kommentar nr. 11 (2009) om urfolksbarn og deres rettigheter etter konvensjonen anbefaler komiteen at parten (a) håndhever den retten alle samiske barn i skolealder har til å få opplæring på samisk, og sikrer at den nye opplæringsloven i betydelig grad styrker deres rettigheter, uavhengig av barnets bostedstatus.* Læremidler er lærernes viktigste verktøy i opplæringa. At det ikke finnes tilstrekkelige læremidler på alle samiske språk, på trinn og nivåer er kritikkverdig.

Samisk nasjonaldag og tradisjonell kunnskap i skolen - integrert i opplæringen

Sametinget mener at samiske elever skal ha rett til å feire samisk nasjonaldag utenfor skolen dersom skolen ikke deltar i markering av dagen, og skal ikke registreres som fravær. Sametingsrådet ser imidlertid at lovforslaget ikke legger til rette at for dette blir en integrert del av opplæringen. Sametinget anmoder om en særlig bestemmelse knyttet til samiske elevers rett til utøvelse av samisk tradisjonell kunnskap og kulturarv, i form av innlemmelse i lovverk eller presisering i forskrift.

Etter Sametingsrådets mening bidrar denne bestemmelsen til å legge til rette for dannelse, som er et av skolens doble samfunnsoppdrag. For samiske elever er markering av samenes nasjonaldag og tilegning av samisk tradisjonell kunnskap viktig for styrking av samisk tilhørighet og identitet, og vil i samsvar med formålsparagrafen gi historisk og kulturell innsikt og forankring.

I tilegning av tradisjonell kunnskap i skolen mener sametingsrådet at samiske elever skal ha rett til å tilegne seg samisk tradisjonell kunnskap utenfor skolen, i samarbeid med hjemmet, og at dette ikke skal registreres som fravær. Sametingsrådet er opptatt av at lovprosessen legger til rette for opplæring i tradisjonell kunnskap i og utenfor skolen, blir en integrert del av opplæringen. Sametingsrådet er bekymret over at overføring av tradisjonell kunnskap mellom generasjoner er i ferd med å svekkes, i tilpassing til storsamfunnet. Skolestrukturen er en del av dette. I denne forbindelsen henviser vi til ILO-konvensjon nr 169 artikkel 27. 1, som slår fast at «Utdanningsprogrammer og utdanningstilbud for vedkommende folk skal utvikles og gjennomføres i samarbeid med dem for å kunne møte deres særlige behov, og skal omfatte deres historier, kunnskaper, teknologier og verdssystemer, samt deres sosiale, økonomiske og kulturelle ønskemål». Konvensjonens artikkel 28.3 slår fast at «Det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk». Verdien av urfolks tradisjonelle kunnskap bør vektlegges, og anerkjennes som et viktig ledd i både bevaring, bruk og utvikling av urfolksspråk. Artikkel 29 slår videre fast at «Formidling av allmenne kunnskaper og ferdigheter som vil bidra til at barn tilhørende vedkommende folk kan delta fullt ut og på like fot både i sitt eget miljø og i nasjonal sammenheng, skal være målsettingen for utdanningen av disse folk.»

Etter sametingsrådets mening kan opplæringsloven i større grad ivareta kunnskapsoverføring ved å legge til rette for hjem-skole samarbeid, permisjons- og fraværsordning som muliggjør deltakelse i aktiviteter hvor tradisjonell kunnskap og språk kan erverves. Videre kan dette løses gjennom regler om hva som regnes som opplæring.

I ny overordnet del til læreplanene har tradisjonell kunnskap fått en plass, og fremheves som en del av kunnskapen barna skal bære med seg etter fullført grunnskole. Dette mener sametingsrådet er viktig for kontinuitet i opplæringen av samiske immaterielle og materielle verdier.

Obligatorisk samisk innenfor forvaltningsområdene

Lovforslagets § 3-2 *Opplæring i og på samisk i grunnskolen*, sikrer ikke at obligatorisk opplæring i samisk innenfor forvaltningsområdene, skjer etter samisk første- eller andrespråk. Etter Sametingsrådets vurdering er pålagt opplæring i samisk et godt initiativ, og det er naturlig at denne opplæringen skjer i tråd med læreplanene i samisk første- og andrespråk. Læreplanene i samisk som første- og andrespråk bidrar best til utvikling i samisk språk både timetalls- og innholdsmessig, selv om timetallet til særlig samisk som andrespråk per i dag er knapp.

Sametingsrådet mener det er viktig å sikre at elevene får reell mulighet til å bli samiskspråklige ved innføring av obligatorisk samisk og at de får mulighet til å oppnå formell kompetanse i faget som gir tilgang til opplæring i samisk på videregående nivå og til samiske studier innenfor høyere utdanning. Departementet foreslår å videreføre (§ 6-2 i gjeldende opplæringslov) at opplæringen i obligatorisk samisk skal følge lokale læreplaner jamfør dagens opplæringslov, der det står: *Kommunen kan ikke pålegge elevene opplæring i samisk som andre- eller førstespråk, men pålegget kan omfatte opplæring etter lokale læreplaner med undervisningstid som kommer i tillegg til fag- og timefordelingen.*

Sametingsrådet er ikke enig i departementets forslag. Kompetanse i samisk kan være et viktig tiltak for å sikre kommunikasjon og forståelse mellom elevene i disse kommunene. Dette støttes også av NOU 2016-18, Hjertespråket, der samisk språkutvalg foreslår at samiskopplæring skal være obligatorisk som første- eller andrespråk for alle grunnskoleelever i språkbevaringskommuner. I særskilte tilfeller kan departementet i samråd med kommunen og Sametinget også beslutte at samiskopplæring skal være obligatorisk i bestemte språkvitaliseringskommuner. Lovutvalget fulgte ikke opp dette og omtalte heller ikke dette forslaget i sin utredning.

Etter Sametingsrådets syn ville obligatorisk opplæring i samisk for alle i utvalgte samiske områder bidra positivt på flere måter, i forhold til språkets status og fremtidig rekruttering av samiskspråklige til ulike yrker. Sametingets grunnholdning er at opplæring i samisk bør være en obligatorisk og integrert del av opplæringen for alle samiske elever.

Informasjon om samisk opplæring

Sametingsrådet er opptatt av at informasjonsplikt om retten til opplæring i og på samisk forankres eksplisitt i ny opplæringslov. Flere høringsinstanser til Sametingets høring, som Riksrevisjonen og Hjertespråket, har løftet frem utfordringer for elever og foreldre på grunn av manglende informasjon om samiske rettigheter i opplæringen.

Departementet har i Lovforslaget 10-8 *Informasjon til elevane og foreldra* sagt at kommuner og fylkeskommuner skal gi elever og foreldre den informasjonen de har bruk for, mellom annet om opplæringen, skolemiljøet og skolereglene, og om de rettene og pliktene elevene ellers har. Plikten til å informere om retten til opplæring i samisk kan tydeliggjøres i merknadene til lovbestemmelsen, er departementets forslag.

Sametinget er glad for at lovutvalget har tatt Sametingets innspill om at samisk opplæring må helhetlig innlemmes i loven, men etterlyser oppfølging av blant annet riksrevisjonens rapport som blant annet peker på manglende informasjon om rettigheter og rett til læremidler på samiske språk. Sametinget kan ikke se at regjeringens forslag til ny opplæringslov imøtekommer dette tilstrekkelig. Informasjon om retten til opplæring i og på samisk er ikke synliggjort i departementets forslag på lovtekst under § 2-6 Informasjon. Sametinget mener at skoleeiers veiledningsplikt må synliggjøres, og at det må etableres ordninger for at skoleeierne selv kan få veiledning.

Friskoler

I lovforslaget er friskolers forpliktelse til å tilby samisk i skolen uklar.

Sametingsrådet har erfart at samiske rettigheter i friskoleloven er svakere enn rettighetene i opplæringsloven. Dette er en svakhet med gjeldende lov som Sametinget har fått innspill om fra elever og foreldre. Henvendelsene gjelder særlig videregående opplæring i samisk, og må rettes opp. De samiske rettighetene i friskoleloven bør som et minimum være i samsvar med ny opplæringslov.

Universell opplæring og individuell tilrettelegging

Samiske elever med særskilte behov utgjør den mest sårbare samiske elevgruppen som opplæringslovens bestemmelser omfatter.

Sametinget mener at for at disse elevene skal sikres forsvarlige sakkyndige vurderinger etter gjeldende opplæringslovs § 5-3 *Sakkyndig vurdering*, og tilfredsstillende tilrettelagt opplæring, må PP-tjenestens vurderinger ta hensyn til barnas språklige og kulturelle bakgrunn.

Sametinget har spilt inn til lovutvalget at det bør finnes en faglig sterk instans med kompetanse i samisk språk og kultur som kan gi bistand til førstelinjetjenestene. Sametinget legger til at regelverket må tilpasses slik at dette er synliggjort og tydelig.

Sametingsrådet er bekymret for mangelen på læremidler, kartleggingsressurser, samiskspråklige lærere med spesialpedagogisk kompetanse og mangel på samisk kompetanse i PP-tjenesten, noe Samisk spesialpedagogisk tjeneste (SEAD) også har uttrykt bekymring for. Denne bekymringen har også opplæringslovutvalget løftet frem i deres utredning. Utdanningsforbundet oppfordrer til å vurdere en styrket regulering for å sikre opplæringen til samiske barn, unge og voksne med særskilte behov.

Faglige råd

De faglige rådene er rådgivende organ for statlige utdanningsmyndigheter, og har stor påvirkning også for samiskrelaterte fagområder i videregående opplæring. Direktoratet oppnevner medlemmer til Samarbeidsrådet for yrkesopplæring (SRY) og de faglige rådene i henhold til § 12-1 i gjeldende opplæringslov.

På bakgrunn av samisk innhold i skolen og Sametingets fastsettelsesmyndighet innenfor læreplanutvikling, bør sammensetningen i disse rådene sikres samisk fagkompetanse. Sametinget mener at det er naturlig at Sametinget har en rolle i utnevning av de faglige rådene og Samarbeidsrådet for yrkesopplæring (SRY).

Konsultasjoner

Sametingsrådet forventer nå at det samiske samfunnet er tydelig på sine behov og utfordringer, og sørger for å fremme disse i høringen. Sametingsrådets utfordringer går til alle aktuelle aktører, om å benytte muligheten til å gi innspill som bedrer retten til opplæring i og på samisk. Høringsinnspillene er viktig i den videre revideringsprosessen, og i Sametingets videre konsultasjon med departementet.

Varrudagáj/Med hilsen

Mikkel Eskil Mikkelsen
ráđđeláhttu/rådsmedlem

*Dát tjála le elektrávnálatjtat dáhkkidum ja vuollájtjálek sáddiduvvá./
Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur.*